

ความแผ่นดินตาก สมเด็จพระยาบรมมมหา

ศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) คิดก่อกบฏ?

สมเด็จพระยาบรมมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

ในบทความ “อวสานสมเด็จพระยาบรมมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)” เขียนโดย วิภัส เลิศรัตนรังษี ในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับมกราคม พ.ศ. 2564 ได้ฉายให้เห็นอำนาจของ สมเด็จพระยาบรมมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) หรือ “สมเด็จพระยาฯ” ขุนนางผู้ทรงอำนาจมากที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะในช่วงบั้นปลายชีวิต ที่สมเด็จพระยาฯ ยังมีอำนาจอยู่ค่อนข้างมาก เรื่องที่ สมเด็จพระยาบรมมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) คิดก่อกบฏนี้มีสาเหตุมาจากความขัดแย้งระหว่างระหว่างรัชกาลที่ 5 กับสมเด็จพระยาฯ เรื่องการสร้างกองทัพสมัยใหม่ ทั้งรัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระยาฯ เห็นพ้องต้องกันเรื่องสร้างกองทัพสมัยใหม่ แต่แนวคิดของสมเด็จพระยาฯ คือ กองทัพไพร่ติดอาวุธ เป็นการเกณฑ์ไพร่มาฝึกซ้อมอย่างเดิมทุกประการ

ขณะที่รัชกาลที่ 5 ทรงมีแนวคิดว่า หากทำแบบเดิมจะทำให้ไม่สามารถฝึกฝนทหารได้สม่ำเสมอและต่อเนื่อง ไพร่เองก็สามารถจ่ายส่วยแทนเกณฑ์ได้ รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์ให้ใช้วิธีการเปิดรับสมัครไพร่ไปเข้าสังกัดกรมทหารหน้า ซึ่งเป็นกรมทหารส่วนพระองค์ที่เพิ่งจัดตั้งขึ้นใหม่ ไพร่เหล่านี้เป็นไพร่ในแถบเพชรบุรี-ราชบุรี ซึ่งเป็นเขต “ฐานอำนาจ” ของสมเด็จพระยาฯ และขุนนางตระกูลบุนนาค สืบเนื่องจากไพร่ถูก “พระยาเพชรบุรี” ซึ่งเป็นน้องชายของสมเด็จพระยาฯ เบียดเบียน จึงหนีมาสมัครทหารที่กรุงเทพฯ สมเด็จพระยาฯ จึงกราบบังคมทูลขอไพร่เหล่านี้กลับคืนทันที แต่รัชกาลที่ 5 ทรงปฏิเสธ เพราะหากทรงยินยอมให้กลับมาอยู่อย่างเดิมอีกก็เหมือนว่าทรงไม่เห็นความทุกข์ของไพร่

สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ มีจดหมายไปถึง “เจ้าคุณทหาร” คือ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) บุตรชายของท่าน โดยต่อว่าเจ้าคุณทหารที่ปล่อยให้กองทัพส่วนพระองค์มาเปิดรับสมัครทหารในเมืองขึ้นกรมพระกลาโหม (เจ้าคุณทหารเป็นสมุหพระกลาโหม) พร้อมกับสาธยายให้เจ้าคุณทหารทราบ ว่า ไพร่เหล่านี้ได้รับพระราชทานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ให้ทำมาหากินบริเวณนี้ มีมูลนายปกครองดูแลสืบเนื่องมาโดยตลอด

สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ พยายามประนีประนอมกับรัชกาลที่ 5 โดยเสนอจะชำระความที่พระยาเพชรบุรีก่อกวนและอ้างว่า หากปล่อยให้ไพร่ไปสมัครทหารที่กรุงเทพฯ เมืองเพชรบุรี-ราชบุรีก็จะทรุดโทรมเสื่อมลงไม่ต่างกับเมืองร้าง แต่รัชกาลที่ 5 ทรงยืนยันที่จะไม่คืนไพร่กลับไป ความขัดแย้งพุ่งสูงขึ้นจนปรากฏข่าวลือในกรุงเทพฯ ว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ชักชวนให้เจ้าคุณทหารก่อการกบฏ จนทำให้เกิดความตึงเครียดอยู่ไม่น้อย ถึงขนาดที่กงสุลอังกฤษคิดจะเรียกเรือปืนเข้ามาประจำในกรุงเทพฯ เลยทีเดียว ต้นตอของข่าวลือนี้มาจาก “ความแผ่นดินตาก” ที่สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ เขียนถึงเจ้าคุณทหาร ซึ่งสันนิษฐานว่า เนื้อหาในนั้นอาจจะรุนแรงมาก จนทำให้เจ้าคุณทหารต้องมีจดหมายเตือนสติสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ไปว่า “ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าแรงนัก ไม่ควรพูด ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานเสียเถิด” วิภัส เลิศรัตนรังษี อธิบายว่า เพราะความรุนแรงในเนื้อหานั้น ทำให้เจ้าคุณทหารไม่อาจนำความขึ้นกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ให้ทรงทราบได้ จึงไม่มีการคัดลอกเป็นสำเนาเก็บไว้ให้ค้นคว้าในปัจจุบัน

นอกจากนี้ วิภัส เลิศรัตนรังษี กล่าวว่า “แต่ถ้าสันนิษฐานจากคำว่า ‘ความแผ่นดินตาก’ ที่เจ้าคุณทหารอ้างถึง ก็น่าจะเกี่ยวกับเหตุการณ์จลาจลช่วงปลายแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี การยกประเด็นนี้ขึ้นมากล่าวในช่วงเวลาน้ำล้นหน้าขวานย่อมจะถูกทำให้เข้าใจได้ว่ากำลังชักชวนให้บุตรชายก่อกบฏ”

เจ้าคุณทหารเขียนจดหมายอีกฉบับหนึ่งถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ โดยสรุปคือ ต้องการให้สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ระลึกราววงศ์ตระกูลได้เป็นใหญ่เป็นโตมาจนถึงทุกวันนี้ เพราะพระเจ้าอยู่หัวทรงชูปะเลียงมา และโดยส่วนตัวของเจ้าคุณทหารเองนั้น ก็มีความปรารถนาทางการเมืองอย่างที่สุด คือ เป็นกษัตริย์ระหว่างรัชกาลที่ 5 กับสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ เท่าที่จะทำได้

เป็นที่แน่ชัดว่าเจ้าคุณทหารได้เลือกเข้าข้างรัชกาลที่ 5 และเพื่อสลายความตึงเครียดดังกล่าว รัชกาลที่ 5 มีรับสั่งให้ตั้งกองสักเลข เพื่อชดเชยทางบัญชีให้กับเมืองเพชรบุรี-ราชบุรี ที่ไพร่หนีไปสมัครเป็นทหาร โดยมอบหมายให้หลานชายของ “สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์” (ช่วง บุนนาค) เป็นแม่กอง เรื่องนี้จึงเป็นอันยุติ

เอกสารอ้างอิง

อิมวัง. (2568, 12 มกราคม). ความแผ่นดินตาก สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) คิดก่อกบฏ?.

ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/history/article_60849.